

דברי ספרות • לאצ"ג בגבורות

נואת יוחנן ארנון

עכשיו נדם המשורר לחמש שנים, כל גדולה מדי הוועה. הוא כותב אמנם שירים רבים, אך נמנע מלפרסמם. אחר מתחילים הם להופיע, ומייד מחבר כי זו יצירה שאין לה את דוגמה. רוב השירים כוננו בספרו הגדול, "רחובות הנהר", התעודה הספרותית המועזת והמשמעותית ביותר לגורל היהדות באירופה.

עם הקמת המדינה — עליה הוא מדבר כעל דבר המובן מאליו כבר בשנת 1924 — נבחר אצ"ג לכנסת. נאמניו על ירושלים, על היעדר החלוציות — הם בלתי נשכחים. המשורר החי בעוני ממש, מקים ב"אונה תקופה בית עם משוררת צעירה חברת המח"ת, והברית ביניהם מתברכת בחמשה ילדים.

ההכרה הלאומית בו מתחילה לצמוח. אצ"ג מפרסם שירים רבים, זוכה להערכה ולפרסים. בשנים 1948 ו-1955 מוענק לו פעמיים פרס ביאליק, ב"1957 — פרס ישראל, ב"1963 — פרס טלפיר, ב"1965 — פרס ניומן, ב"1970 — פרס ראש הממשלה, ב"1973 — פרס הזכרון של יצאי ברנז'לון וב"1974 — פרס מץ. בשנת 1956 הוא מפרסם לראשונה, אחרי עשרות שנים, שירים באידיש בעתון תל-אביב, שירים הזוכים לתשומת-לב רבה.

אך לא התחילה מעניינת את אצ"ג. הוא כותב גם מאמרים חריפים נגד תופעות בחיי המדינה המעוררות את התנגדותו. הוא מגיב בעירנות ובחריפות ודברו נשמע גם בקרב פשוטי-עם וגם בקרב מדינאים ומנהיגים. אחרי מלחמת ששת הימים הוא נמנה עם מייסדיה ודובריה של "התנועה למען ארץ ישראל השלימה", יחד עם המשורר הצעיר ממנו נתן אלתרמן ז"ל, כשמצטרפים אליהם בהסכמתם גם ש"י עגנון ז"ל וגם חיים חנוך ז"ל. אך אין אצ"ג מאבד את עשתונותו. נוכח נצחונותינו הכבירים, הוא מכיר את הישראלי השבע הנמשך אחר חיי נוחות ועושר. וב"ראש השנה 1973 הוא מפרסם מחזור שירים מעל שני עמודים, בעתון "מעריב". שם מזהיר הוא מ"צוואר הבקבוק" ממנו פרצה ישראל ב"1967, "אין חטא בלי עונש" הוא אומר ומזהיר מפני המוחות הקטנים שלא למדו לא מטיטוס ולא מהיסקלר, זכאן מופיעות ארבע השורות הבאות:

"שורים שחורים מן לוע תהום גועים / חשים את בוא הבלחות / השאננים אינם שומעים / הטלפון עוד לא בישר..."

כעבור עשרה ימים פורצת מלחמת יום הכיפורים ומי שהי כאן בארץ את מלחמת יום הכיפורים, ידע למה היתה הכוונה, שרק המשורר חש בה... הטלפון בישר, למשפחות דבות מדי, דברים איומים: אבל באותו המחזור אנו מוצאים גם את השורות:

"נפלא! נפלא! נפלא להיות יחור די מאז ועד הלום / בין תהום לתהום מציאות כופרים וכזבי חלום..."

ש"י עגנון ז"ל, בעל פרס-טובל שלנו, הכיר והוריד את אצ"ג. וכך בירך את המשורר בשנת 1956: "ומאשר נכבדת בעיני, יקרת לי מאד אורי צבי, ואני חפץ בשירתך. אני מברך אותך בברכה שמעולה מכל הברכות, יהי רצון שתזכה ותראה בשוב הי" את שבות עמו ונשמע שיר חדש על גאולתנו ועל פדות נפשנו, אמן".

אצ"ג — תחנות בדרך חייו

בשנת 1929 הופיע ספרו השיר בארץ-ישראל, "כלב בית". שם הוא כותב במחזור, "בתנות ירושלים החדשה...": "אני יצאתי להפש מלכות, / ומה מנאתי בבואי הלום? / תמורת מלכות — הנות המאטלסת / מפולין-ליטה — הנה, לציון..."

באותה השנה נערכים, תחת עינה השומרת של המשטרה הבריטית, פוגרומים קשים בחברון, בצפת ובמקומות אחרים. אצ"ג גרינברג, שפיקפק מומן ברצונה הטוב של אנגליה ושל עושי דברה בהנהגה הציונית, ניתק את קשריו עם מנהיגי ציבור הפועלים, שתלן תקוותיהם בעזרתו של השלטון ובהבלגה. מאז הודתה כתיבתו יותר ויותר עם דרכה של האופוזיציה הרדיקלית של ז'בוטינסקי ושל תלמידיו.

בשנת 1931 הוא נוסע לציריך לקונגרס הציוני ה-17 בבזל. בדרך, לאניה, הוא מראה לביאליק עלייהגדה של שיר חדש, בו מתוארים שני יהודים העוברים מתחת לאדמה את כל העולם ובכל מקום הם מוצאים עצמות יהודים. ביאליק המנועזע שואל, איך הגיע אל חוות נוראקה כזאת, ואצ"ג משיב: "כך אני רואה זאת! כך יהיה... כך יקרה..."

דוגמה מפורסמת יותר של כתיבה-למרחוק מצויה בשירו, "יהודה היום — יהודה מחר", שב, ספר הקטרוג והאמונה" בו הוא מנבא את התמוטטות האימפריה הבריטית:

"...יש יום ומנילוס ישופך התנין / ומזרס-הפרת בך תתני דגת בבל. / אני חז את נשרי עמלק מן הרינוס / עפים אלי גג הוסטמינסטר הרם. / אני רואה את הגגנס עולה בכתפין... אני קואה היורדת בים חיפה וביפו / אלי אניות אנגליות להפליג — / ובגב חיליך קר וחם, כרגבי, / בעת כתבי זה השיר / ...ולי יש משיח ואם עודנו רחוק / הוא חבוי כחרבו של דוד בנדנו / ...ואני רואה כבר סיעת-אוירוני במחוג / על פני הר הבית חגה ביום חג / ..."

שיר זה כתב אצ"ג בשנת 1936! אולם כבר בגיליון "סדן" הראשון — בשנת תרפ"ה — הוא מדבר על "גרדומים ואבוקות; בתי-כלא עבים..."

בשנים 1931—1936 שוהה אצ"ג בפולין כעורך בעתונים רודיוניסטיים. ב"1934, בעת משפט ארלוזורוב, הוא מבקר בארץ במשך שלושה חצי חודשים ומזדעזע לנוכח נחשול השבאה העובר אותה עת על פני הישוב. בשנת 1937 מפרסם אצ"ג את "ספר הקטרוג והאמונה" ובו דבריי-קטרוג על ההבלגה, הנהגת הישוב, אבדן החוץ; האשמתיו כלפי עמי האיטלים והנצרות, תשובתו לעלילת רצח-ארלוזורוב, ודברי נבואה על התפוררות האימפריה הבריטית.

ב"1939 שוב מגיע אצ"ג לפולין, שם הוא שוהה עד כניסת הגרמנים, כשהוא מזהיר את יהדות פולין במאמרים נרגשים מפני הבאות וקורא לה להימלט. רק ברגע האחרון הוא חושב גם על עצמו ומגיע בדרך-לא-דרך חזרה לארץ-ישראל. בקטסטרופה, בה רואה אצ"ג לא שואה אלא חורבן גלוי, הוא מאבד את כל משפחתו.

קרא לו ברל כצנלסון להשתתף בו בטור קבוע משלו. בפורים 1924 עלה ת.ג. ביאליק לארץ-ישראל, ומאז נתקשרה בין השנים ידידות עמוקה על-אף הבדלי המזג והחילוקי-הדעות בשאלות שונות, ובעיקר בשאלות מדיניות.

בשנים 1925—1927 הוציא אצ"ג כתבי-עת משלו, "סדן" — שבו אנו קוראים בין השאר את השורות הבאות:

"הגיע הזמן שהאמן העברי יצא מ"ה תחומי האמנות הקבועים לתוך הקולק" טיב הישראלי להתבלט כנוהו ולהגות בקומפלקס הפרובלמיות אשר בחיי העם. אי אפשר לומר שירה עוד בריתמוס קלאסי. המצב אינם מאז. היהדות המר פזורה, אשר יצאה מדמיה, לאחר כל הזוועות בעולם — מתנוונת על אדמת הסלאווים ושוקעת... אין עוד כנסתי-יש" ראל בצעה, אלא המונים המונים באר" צות שונות, הנוסעים בכל הרכבות ובכל האניות בעולם והעומדים לנסוע, בכיוון מטורף: לכל הרוחות..."

ובמבוא אנו קוראים: "יש בידיעתי המורא, מה רבה האחריות לכתוב עברית לאחר יחזקאל ומה גדול האושר להיות פייטן עברי, אשר גולד באירופה וכופר בלידתו שם, משום שקול הגזע גבר על הרייתמוס הלטיני. קול העברי הראשון, והנני העני הקאושר בטלית-ישראל הקדושה, השייך באהבה לארץ, שהיא קדושה בהחלט מכל הארצות. התיקרה לשבעים מל-כויות". (גליון א-ב, תל-אביב ירושלים כסלו תרפ"ה, עמ' א.)

אצ"ג ויהושע טרופי ככר דיזנוגוף תל-אביב, 1946

לפני חמישים-שלוש שנים דרך על אדמת הקודש של ארץ-ישראל אורי צבי גרינברג, פייטן צעיר מגליציה, שהיה כבר בעל שם הן בספרות האידית, הן בספרות העברית. היום חוגג העם בישראל את יובל השמונים של גדול משוררי העברית בזמננו.

ברוך קורצווייל, בספרו "בין חונו לבין האבי-סורדי" אומר: "אשר לליריקה, אין משורר בדורנו ששירתו יכולה להידמות לזו של אורי צבי גרינברג, בחינת ביטוי אדיקואטי וממצה לגורל עמנו, כפי ש"הועלה בקינותיו. כאילו בקע ועלה איזה כוח-אדירים שהיה עצור עד כה מתוך נשמת העם הקולקטיבית, שבתרה במשורר זה דווקא להיות שופר לצערה הבלום ולנעמה הקדושה".

אצ"ג נולד ב"י"ד בתשרי תרנ"ז (21.9.1896) ב"ביאליקמין שבגליציה המזרחית. בגיל שנה וחצי עבר עם הוריו ללמברג. הוא גדל בביתו של אביו, האדמו"ר ר' חיים גרינברג, באווירה הסידית מסורתית. עם זאת היה מונח על שולחן אמו ספר שירו של היינה, לפי האופנה דאז, בהתאם לדוגמתה של הקיסרית הנעצת. אף שנימנו עם אבותיו שלושה מגדולי האדמו"רים של החסידות, מסיר אורי צבי הצעיר את הקפטן שלו ושולח ידו בכתיבת שירה.

ב"1912 הופיעו ראשוני שיריו באידית (ב,ד,ער יודישע ארבייטער") ובעברית (ב,סנונית" של גרשון שופמן), וזמן-מה לאחר מכן נדפסת הליריקה הצעירה שלו בכתבי-עת עבריים ("הצפירה", "השלח", "העור" לם"). ב"1915 הופיע בלמברג קובץ שיריו הראשון "ערגין אויף פעלדער" ("איש-בשדות"). בין השנים 1915—1918 היה חייל בצבאו של קיסר אוסטריה ונלחם בחזית הסרבית. בנובמבר 1918, עם שובו לי"ת, היה עד לפוגרום האיום שביצעו הפולנים ביהודי למברג. הוא ניצל ממוות בנס, אף כי משפת"תו היתה גם היא קורבן לפורעים. חוויותיו במלחמת-העולם הראשונה והרושם הקשה של הפוגרום בלמברג — רושם שילווה אותו כל ימי חייו — חוללו מיפנה חריף בשירתו, ומליריקה רוגעת הוא עובר לאכספרסי-יוניזם בוטה.

בשנים 1920—1922 אנו מוצאים את אורי צבי גרינברג בוורשה, בחוג של "מתקני-עולם" אהר"ם, כגון מלך ראויטש, פריץ מארקש, אתם הוא מוציא לאור את כתבי-העת הספרותיים האקסטראוגנטיים "אלבאטראס" ו"כאליאסטרע" כאשר אסרה הממשלה הפולנית את המשך הופעת "אלבאטראס", עבר אצ"ג לברלין, כדי להוציאו שם. כברלין הוא נפגש בין היתר עם המשוררת אלזה לסקר-שילר שעשתה עליו רושם רב. הוא ביקר אותה בשווייץ ומאוחר יותר תקינם כמה משיריה לעברית, אף כתב עליה מאמר נפלא.

על אף אהדתו-בת-זמנה לבני ולבנין המהפכני ברוסיה, לא הלך אצ"ג בדרך ידיו מארקש, שעבר לרוסיה הקומוניסטית ומצא אחר-כך את מותו בידי התליין. מאוכזב מאירופה ומתכונתה, בה הופך היהודי שוב ושוב לקרבן של רדיפות ופוגרומים, הוא עוזב לבסוף את "מלכות פון צלם", כפי שכינה אחד ממחזורי שיריו, ועולה בדצמבר 1923 לארץ-ישראל.

כאן נתקבל אורי צבי גרינברג על-ידי ציבור-העובדים היהודי הקודח והרעב, כפייטנו. הוא עצמו חלה בדיזנטריה בפתח-תקווה, וניצל הדות לטיפולם המסור של חבריו. הוא השתתף בכל הבטאונים הפוע'יים ("קונטרס", "הפועל הצעיר", "במעלה", "רגב" וכו'), וכאשר נוסד בשנת 1925 עתון הפועלים, "דברי",